

тенденции самопроектирования, в зависимости от того, в какой социальной системе находится личность, или к какой прикосновенна. Адаптивные сценарии жизнедеятельности субъекта в целом, его «Я-формула» рассматриваются не только как результат перманентного процесса социализации, но и как основа прогнозирования вектора индивидуальной направленности адаптивного поиска, принятия решений и совершения поступков.

Ключевые слова: личность, «Я-концепция», «Я-формула», самореализация, самопроектирование, адаптация, личностный выбор, социализация, поведение, мораль.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2016

УДК 159.923.2

ІРИНА ЛИТВИНЕНКО

м. Миколаїв

lis2806@mail.ru

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИКУЮЧИХ ПСИХОЛОГІВ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті розглядається проблематика, яка пов'язана з професійною підготовкою практикуючих психологів для соціальних практик. Висвітлюються погляди провідних науковців як минулого так і сучасності на становлення та значення практично-орієнтовних основ психологічної науки для суспільного життя. Підкреслюється тісний зв'язок практичної психології з різноплановими соціальними практиками, активна участь практикуючих психологів у перетворювальних процесах, які відбуваються в суспільстві. Наголошується на відповідальній місії факультетів психології за якість професійної підготовки, детально аналізуються її недоліки, пов'язані з креном в бік комерціалізації, порушенням розумного балансу теоретичної та практичної підготовки, невизначеністю з майбутнім місцем роботи. Пропонуються фрагменти роботи із студентами першого курсу, використовуючи позанавчальний час, як додатковий ресурс, спрямований на усвідомлення свого образу «Я» в професії, перспективи.

Ключові слова: професійна підготовка, практикуючі психологи, соціальні практики, соціальні умови, якість освіти, професіонал, професія, професійна перспектива, майбутнє, працевлаштування.

Сучасні напрями модернізації вищої професійної освіти України, які пов'язані з її інтеграцією в єдиний європейський простір, суттєво змінюють стратегію професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Сьогодні проблема якісної підготовки професіоналів, а значить вміння професійно працювати, набуває особливого звучання і значущості, оскільки від цього залежить якість життя, як кожної людини так і суспільства в цілому, імідж держави на світовій арені. В новій парадигмі освіти, головним завданням є розвиток особистості майбутнього спеціаліста, здатного якісно самостійно здійснювати конкурентну практичну діяльність на основі універсальних знань, готового до творчого виконання своїх професійних обов'язків, самореалізації у нестабіль-

ному, динамічному соціумі. Зрозуміло, що пріоритетні напрями у вищій освіті не можуть стояти осторонь професійної підготовки майбутніх практикуючих психологів, попит на які, щороку, зростає з боку соціальних практик. Цей факт красномовно вказує, що професія практикуючого психолога перетворилася на масову, самостійну, соціально значущу. Враховуючи надскладні перехідні умови нашої держави на новий якісний рівень – європейський, коли практично одночасно здійснюються економічні, освітні, державні, національні перетворення, коли революційні демократичні досягнення супроводжуються величезними економічними втратами, а події, що відбуваються на сході нашої держави, за своїм акустичним складом, звучать досить

тривожно, мінорно, саме представники психологічної науки – практикуючі психологи, які охоплюють величезний масив: систему освіти (усі її ланки), спорт, армію, економіку, політику, правоохоронну систему, виробництво тощо, повинні знайти відповіді на низку нагальних запитань. З-поміж них можна виокремити, наприклад, такі: по-перше – який реальний стан психології людей, їхній рівень впевненості у своєму майбутньому. Варто наголосити, що в кризовому суспільстві, в період нестабільності, різкого перетворення статичного, соціально гарантованого способу життя в спосіб, який шалено змінюється, супроводжується численними економічними втратами, різкою зміною «картини світу» свідомість людей не повинна опинитися у екзистенціальному вакуумі. Вона повинна наповнюватися певними, чіткими смислами, які допоможуть кожній людині зберігати оптимізм, перспективу, впевненість у кращому майбутньому і тим самим бути мотивованими до творчих, конструктивних дій. Зрозуміло, що в цьому процесі, провідна роль належить практикуючим психологам, які є, образно кажучи, правою рукою держави в просуванні реформ, реалізації в життя надважкого і одночасно надважливого завдання – виведення країни на якісно новий рівень розвитку – європейський. Саме вони, володіючи психологічними знаннями, повинні в конструктивному, глибинному діалозі з кожною людиною інтерпретувати, на доступному їй рівні, той шлях, який доведеться пройти суспільству, донести суть, значущість завдань, які є пріоритетними для підвищення якості життя, забезпечити психологічне здоров'я суспільства. Практичні зусилля практикуючих психологів дозволять вивести суспільство з економічної, політичної, національної кризи, спираючись на зростання величезного значення людського фактору, який, не дивлячись на потрясіння, втрати, завжди виявлявся рятівною силою у побудові майбутнього держави, провідним у всіх сферах виробництва, культурного, освітнього життя.

По-друге, в яких сферах суспільного життя можуть бути корисні практикуючі психологи. Відповідь на друге запитання, можна сказати, підготовлена зустрічними ініціативами,

а саме, гострий запит з боку самого суспільства, самих соціальних практик, які розширюються і визначають не тільки зону розвитку психологічної науки на найближче майбутнє, але і якості, образ, систему ціннісно-смилових сфер сучасного, ефективного практикуючого психолога. Це в свою чергу дає чітке бачення стратегії, яка диктує тактику, сучасної професійної підготовки майбутніх психологів, які працюватимуть у XXI столітті, її спрямованість. Перш за все, підкреслимо – на відміну від минулих років, очевидним є той факт, що сучасний соціум пронизує «головний принцип неklasичної психології – принцип втручання в реальність» [2, 10]. Іншими словами відбувається психологізація суспільства – проникнення психології в інші сфери і науки, і соціальні практики. Розмірковуючи над тим, якою буде психологія в XXI столітті, російський учений В.В. Рубцов наголошує: «Психологічна наука немовби прорвала свою власну оболонку і стає невід'ємною складовою сучасної соціальної практики, і не стільки пасивною складовою цієї практики, скільки у більшості випадків, її системоутворюючим ядром» [12, 19]. І далі вчений підкреслює – народжується новий етап психології: психологічна наука не є в своїй основі самодостатньою системою наукового знання, вона стає практико-орієнтовною. Варто наголосити, що такий розвиток психологічної науки передбачав майстер психології С. Л. Рубінштейн. Свого часу він писав: «Будь-яке пізнання, як би теоретично воно не було, має відношення до життя, до практики, до долі людей... Теоретичне пізнання, таким чином, це також знання практичне, але тільки більш далекої, широкій перспективи» [11, 326]. Не можна не згадати і пророчі слова видатного вченого, енциклопедиста в психологічній науці Л. С. Виготського, який ще у 1929 році наголошував, що немає жодного сумніву в тому, що провідна роль у розвитку нашої науки належить саме прикладній психології. В ній, зазначав учений, представлене все прогресивне, здорове, із зерном майбутнього, що є в психології; вона дає найкращі методологічні роботи. Продовжуючи розвивати свою думку, Л. С. Виготський підкреслював: «Центр в історії науки пересунувся – те, що було на периферії, стало визначальною крапкою

кола. Як про філософію, яка була відхилена емпіризмом так і про прикладну психологію можна сказати: камінь, що ним знехтували будівельники, покладено в основу кута» [4, 387]. Л. С. Виготський звертав увагу, що психологія зіткнувшись з високоорганізованою практикою – промисловою, виховною, політичною, військовою та ін., буде змушена «перебудувати свої принципи так, щоб вони витримали найвище випробування практикою» [4, 387]. Вона, підкреслював психолог, змушує засвоїти і ввести в науку величезні, накопичені тисячоліттями запаси практично-психологічного досвіду, навичок. Аналізуючи «взаємовідносини» теорії і практики, вчений наголошував, що практика була колонією теорії, теорія від практики не залежала ніскільки, але зараз все інакше – практика входить у найглибші основи наукової операції і представляє її з початку і до кінця; практика висуває постановку задач і стає «верховним судом теорії, критерієм істини; вона диктує, як конструювати поняття і як формулювати закони» [4, 388]. Психотехніка, яка за Л. С. Виготським і є практичною психологією, вносить «переворот у розвиток науки і позначає епоху в її розвитку» [4, 390]. Л. С. Виготський докладав усіх зусиль, щоб психологічна наука була корисною і потрібною для кожної людини, для життя, адже був переконаний: «Не лише життя потребує психології і практикує її в інших формах усюди, але й в психології потрібно очікувати піднесення від цього зіткнення з життям» [4, 390]. Розставлені вченим, таким чином, акценти вказують на творче взаємопроникнення, взаємозбагачення психологічної науки і життя, окреслюють перспективний розвиток практичної психології, про яку класик красномовно писав: «Неможна переоцінити значення... практичної психології для всієї науки. Психолог міг би скласти їй гімн» [4, 387]. Реалії сьогодення доводять – слова вченого виявилися пророчими і незаперечними.

Дійсно, сьогодні всі ми бачимо правдивість і здійсненність пророчих слів величезної плеяди видатних учених, як минулого так і теперішнього часу, стосовно розвитку психологічної науки. Професійна практична психологія, яка ґрунтується на теоретичних основах наукової психології, сьогодні виступає як

«чинник еволюції суспільства, від психології залежить проектування ключових механізмів розвитку природи, суспільства, держави і особистості» [1, 9]. Відомий український учений В. Г. Панок, наголошує – соціальні, політичні, економічні зміни, що відбуваються сьогодні в суспільстві обумовили лавиноподібні зростання запитів на практичне застосування психологічних знань [8]. Суспільство, продовжує психолог, опинилося в ситуації, коли наукові знання про соціальні та психологічні процеси повинні бути трансформовані в конкретні технології практичної роботи з конкретною людиною. Нині суспільство, як ніколи, усвідомлює «величезну потребу у психологічному забезпеченні практично всіх процесів, що в ньому відбуваються» [8, 23]. Сьогодні практична психологія представлена в усіх галузях суспільного життя, це означає, що практичні задачі і участь практикуючих психологів безпосередньо прив'язані до тих нових структур, нагальних проблем, які виникають у ході демократичних перетворень нашої держави. Саме це і є символом змін сучасної психологічної науки, доказом її визнання, високим рівнем довіри з боку суспільства. У становленні та ствердженні практико-орієнтованих основ психології учені бачать найближчу сферу її розвитку. Дійсно, сьогодні величезними темпами зростає психологічне навантаження в усіх сферах суспільного життя, соціальних практик, які постійно розширюються, а тому важко представити будь-яку галузь або сферу діяльності, яка не включала б в якості активного її учасника професійного практикуючого психолога з його знаннями і технологіями, що вкотре доводить – психологічна наука найтіснішим чином пов'язана з життям, з практикою, а це, в свою чергу, означає, що практикуючий психолог має справу з розв'язанням різнопланових питань практичного життя. У суспільстві активно формується замовлення на діяльність практикуючих психологів, наприклад в таких соціальних практиках, як освіта, політика, виробництво, спорт, армія, економіка, мистецтво, охорона здоров'я, правоохоронна система, пенітенціарна служба, сфера обслуговування тощо. В кожній з них, психолог розв'язує конкретні завдання. Основним предметом докладання професійних зусиль

спеціаліста, в якій би соціальній практиці він не працював, є особлива інтенція – особистість іншої людини, її психічне життя. Головною суттю професійної діяльності практикуючого психолога є взаємодія з іншою людиною, яка виступає в ролі замовника, клієнта, користувача, з метою надання психологічної допомоги, яка реалізується у формі психофілактики, психодіагностики, психокорекції, психологічного консультування і психотерапії. Іншими словами, предмет психолога – практика «завжди один і той же – психологічні особливості конкретної особистості, тієї, яка перед ним» [6, 35], яка має свій унікальний, неповторний внутрішній світ. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до кожної людини незалежно від її віку, соціального статусу, рівня інтелекту забезпечує розвиток суб'єктивності, індивідуальності людини, а значить і високу результативність роботи психолога.

З вищезазначених соціальних практик, в рамках яких працюють психологічні служби, і тих конкретних завдань, які вирішує практикуючий психолог, пов'язаних із специфікою його місця роботи, ми бачимо – він здійснює свої професійні функції за допомогою достатньо широкого спектру специфічних методів, прийомів, технологій, які побудовані на знанні законів людської поведінки, розвитку. Практикуючий психолог може обіймати такі посади: консультант, терапевт, радник, соціальний працівник, що потребує такого репертуару навичок, як здатність спостерігати, організувати, мотивувати, розвивати нові ідеї, ефективно розв'язати найрізноманітніші проблемні ситуації, успішне розв'язання яких полягає в багатовимірному аналізі і залежить від правильної оцінки ситуації, дії, усвідомлення наслідків впливу обраної тактики. Стосовно вміння спеціаліста розв'язувати проблемні ситуації І. Д. Бех наголошує, що це є «важливою професійною якістю, яка тією чи іншою мірою має виявлятися у всіх видах кваліфікованої праці» [3, 413]. Основними видами професійної діяльності практикуючого психолога є діагностика, терапія, корекція, консультування, кризове консультування, профілактика індивідуальних рис, поведінки й розвитку людини, які представлені в його роботі у різних варіаціях та поєднаннях.

Спільною основою перелічених видів професійної діяльності є практична психологія і психологічна практика, саме тому, наголошує В. Г. Панок, «всі ці фахівці можуть бути названі практикуючими психологами» [8, 27]. Сам термін «практикуючий» говорить про те, зазначає В. Г. Панок, що спеціаліст має відповідну підготовку й дозвіл практикувати в галузі психології, надавати психологічні послуги іншим людям. Отже, можна сказати, що практикуючий психолог – це професіонал у галузі практичної психології, основна діяльність якого – застосування психологічних знань для вирішення практичних задач.

Як бачимо, сьогодні, як ніколи, «гостро, владно стоїть питання про зв'язок психології з життям, з практикою, про допомогу, яку психологія повинна надати створенню нових людських відносин, справі вихованню людей» [10, 220]. І вже з такого далеко не повного переліку тих соціальних практик, де можуть бути корисні практикуючі психологи, ми можемо стверджувати, що в суспільстві є чітке усвідомлення необхідності бачити їх в якості активних учасників усіх перетворювальних процесів, які відбуваються в суспільстві в цілому так і кожній суспільній сфері зокрема. Все це означає, що нова соціально – економічна ситуація в суспільстві призвела до неминучого розширення самих соціальних практик, а значить до зміни методологічних орієнтацій наукової психології. Вона, дійсно, стає практично – орієнтованою, тобто більш ефективною, корисною у практично затребуваних конкретних соціальних практик, що красномовно підкреслює нерозривний зв'язок психологічної науки з життям, з задачами, які воно ставить.

Як бачимо, відбувається своєрідний диктат соціальних практик, їх замовлення на «свого» спеціаліста, до якого кожна з них висуває свої специфічні вимоги, як до системи професійних компетенцій, так і до його особистості, особистісних якостей, здібностей, та очікує, що він, як справжній професіонал, здатний вносити «у кожний акт, кожний аспект професійної діяльності щось індивідуальне» [3, 413]. Але, щоб вносити «щось індивідуальне» (І. Д. Бех) в свою професійну діяльність, замало мати солідний, міцний обсяг теоретичних знань, практичні вміння, які,

звісно, є фундаментом будь-якої професії, проте які ще не гарантують творчого, найвищого рівня виконання спеціалістом своїх професійних обов'язків. Потрібно значно більше, а саме, щоб місце роботи стало «своїм» для спеціаліста. Для цього необхідно, щоб професійна діяльність набула «особистісного відтінку, тобто здатності відображати особистість» [3, 413]. Віддаючи належну увагу формуванню професійно важливих якостей (далі – ПВЯ) в процесі становлення професіонала, на які звертали увагу багато вчених (О. Ф. Бондаренко, В. Г. Панок, Н. В. Чепелева, Н. І. Пов'якель, В. Д. Шандриков, Ю. П. Поваренков, Є. О. Клімов та ін.), І. Д. Бех виводить на перше місце особистісні якості, систему ціннісних орієнтацій людини, її внутрішній світ, від яких і залежить якість професійної діяльності, яка просякнута творчістю. Вчений висловлює свою наукову позицію, таким чином – якщо спеціаліст дивитиметься на себе лише крізь призму ПВЯ, то навряд чи можна зрозуміти, чому обрана професія «захопила, полонила його, чому вона стала одним з основних чинників особистісного становлення» [3, 414], розкриття його індивідуальності. Причиною цього явища, підкреслює І. Д. Бех, слід вбачати в ціннісно-смысловій сфері професіонала, в можливості та необхідності співвідносити свою професійну діяльність із своїми життєвими домаганнями, устремліннями, які визначаються цінностями культури. Саме система ціннісних уявлень про культуру має бути інтегрована у смысловий простір професіонала, щоб трансформуватися в його особистісні смисли й цінності. Тільки тоді, наголошує І. Д. Бех, професійна діяльність стане відображенням зрілої особистості, джерелом і формою втілення життєвих цілей і цінностей, вираженої, вдумливої, творчої побудови власного життєвого шляху і професійного, в тому числі.

Зрозуміло, що такий професіонал є не просто виконавцем своєї професійної діяльності, він творчий спеціаліст «вищого пілотажу», оскільки вносить в свою роботу «щось індивідуальне» (І. Д. Бех), своє, а це вже вказує не тільки на своєрідний творчий процес розвитку особистості в професійній діяльності, а і на розширення, удосконалення спеціалістом

тієї соціальної практики, в якій він працює. Проте, цей процес має зворотний зв'язок – сама професійна діяльність призводить до подальшого особистісного росту спеціаліста, що в свою чергу, «наповнює професійну діяльність новим смисловим, надситуативним змістом» [13, 89].

Як бачимо, соціальні практики очікують не просто висококваліфікованих практикуючих психологів, в руках яких знаходяться психологічні знання, які мають, перш за все, практичну цінність. З точки зору роботодавців, крім суцільно професійних знань, умінь, навичок – теоретичної (фундаментальної), практичної (прикладної) підготовки, які характеризують кваліфікацію випускника – психолога, у нього повинні бути також сформовані ключові (базові) компетентності, з-поміж яких виокремлюються, наприклад такі, як: активна життєва позиція, професійна позиція, професійна самостійність, ініціативність, здатність до саморегуляції, самореалізації, підвищення загальнокультурного рівня, професійного самовизначення тощо [7, 9]. Останнє ґрунтується на мистецтві самопізнання, що набуває особливого звучання для професії практикуючих психологів.

Саме глибинне самопізнання під час навчання в виші, у поєднанні з теоретичним та практичним вивченням специфіки кожної соціальної практики та співставлення її із своїми професійними інтересами, а головне – із своєю індивідуальністю, дозволять кожному студенту-психологу самостійно, виважено, з великої множини соціальних практик, обрати «свою» і вибудувати гармонійні відносини між обраним робочим місцем та своєю індивідуальністю і тим самим нести відповідальність за якість свого професійного життя. Саме це і може, на нашу думку, виступати певною гарантією того, що в кожен соціальну практику – освіту, медицину, армію, спорт, пенітенціарну систему та ін., прийде «свій» практикуючий психолог «вищого ґатунку», здатний не тільки ефективно, творчо працювати, а й вносити в професійну діяльність «щось своє, індивідуальне» (І. Д. Бех). Іншими словами, такий професіонал здатен одночасно самовдосконалюватися і розвиватися, вдосконалювати, розвивати свою професійну

сферу в яку прийшов працювати. В результаті відбувається обопільне збагачення. Саме такого спеціаліста суспільство готове «виокремлювати і цінувати» [3, 412].

Отже, ми можемо стверджувати – нині проблема професійної підготовки психологів-практиків має величезне значення і до неї прикута увага усього суспільства. Але на жаль, реалії сьогодення демонструють досить парадоксальну і невтішну картину – за наявності множини, розмаїття соціальних практик, які є активними замовниками на практикуючих психологів, вони, у своїй більшості, залишаються без таких спеціалістів, не дивлячись на щорічні випуски, або той рівень очікування, який піднімають роботодавці до своїх потенційних працівників – психологів, як правило, не відповідає якості їхньої професійної підготовки. Попрацювавши деякий час, молодий спеціаліст йде з роботи, залишаючи роботодавця без необхідного для нього спеціаліста.

Щоб з'ясувати причини такого становища, необхідно осмислити виклики часу, сучасні критерії якості вищої професійної освіти, усвідомити, чим вони відрізняються від колишніх, зробити аналіз умов, які гальмують професійне становище майбутніх практикуючих психологів, виявити недоліки в організації навчального процесу, змістовному наповненні навчальних програм, визначити роль, місце усіх суб'єктів навчального процесу. Лише такий підхід дозволить здійснити необхідні зміни в системі професійної підготовки студентів – психологів та забезпечити кожну соціальну практику «своїм» професіоналом.

На наш погляд, одним із суттєвих недоліків, який можна поставити на перше місце, є те, що в професійній підготовці психологів не завжди вдається забезпечити пріоритет якості над кількістю. Підвищений інтерес суспільства до психологічної освіти спонукав державні виші активно відповісти на його запит та переглянути свої концепції професійної підготовки психологів, спираючись на ринкові умови. В результаті відбувся значний крен у бік гонити за збільшенням кількості набору студентів-психологів, що, автоматично, потягло за собою зниження вимог до їхньої успішності в навчанні, оскільки, немала частина

студентів має досить низький рівень загальної середньої освіти, що і не дозволяє їм, в період оволодіння обраним фахом, «глибоко освоювати, осягати моделі аналізу та концептуальні структури психологічного знання» [5, 18]. Це, в свою чергу, означає, що виникає необхідність зниження вимог до системи викладання. До того ж і комерційні виші активно зреагували на лавиноподібний суспільний запит на професію практикуючого психолога. Здійснюючи набір студентів, загалом, за залишковим принципом, тобто приймаючи на навчання тих, хто, за певних причин, не зміг вступити до державних вишів, ці виші також отримують тих, чий рівень загальної середньої підготовки залишає бажати кращого. Через таку «доступність», наголошує В. М. Красновський, кількість бажаючих отримати психологічну освіту перевищила необхідну межу, інтерес до психологічних знань набув характер комерційної практико – орієнтованої підготовки. Такий підхід порушує, перш за все, розумний баланс між теоретичною та практичною підготовкою. Аналізуючи недоліки сучасної професійної підготовки психологів, В. М. Красновський висловлює думку, яку ми повністю поділяємо. Він пише: «Якщо припустити, що психологічна освіта веде до змін свідомості її носія, орієнтуючись на більш цілісне сприйняття інших людей, самого себе, то тільки серйозна теоретична підготовка дає спеціалісту можливість відповідати на непередбачувані «несподіванки» суспільства з якими він стикається» [5, 18]. Однак, віддаючи належну увагу такій комерційній практико – орієнтованій підготовці майбутніх практикуючих психологів, не зменшуючи її значущість, розуміючи, що від них суспільство, кожна людина чекають більш рішучого повороту до вирішення конкретних, реальних завдань, розв'язання життєвих проблем, які ставить життя, ми бачимо, що вона не вирішує проблему вакантних місць в багатьох соціальних практиках або швидку плинність психологічних кадрів. Навіть ті молоді люди, які вступили до факультету психології з високим рівнем загальної середньої освіти і прагнуть оволодіти професією психолога за своїм покликанням, а значить мотивовані на успішне навчання, стаючи дипломованими спеціалістами, не

готові до самостійної професійної діяльності. Зрозуміло, що виходячи із стін *alma mater*, молоді спеціалісти повинні «робити і діяти, а не тільки уміти розповідати про психологію» [12, 21], але вони, як правило, володіють лише технікою тестування і не знають механізмів психологічного дослідження, не розуміють, що будь-який тест – це лише привід, для продовження бесіди з людиною, оскільки найголовнішим є інтерпретація прочитаного, почутого, побаченого. Така недостатня компетентність спеціаліста, розглядається як одна з причин низької якості надання психологічних послуг. Численні зустрічі з випускниками-психологами показали, що в більшості випадків, вони не мають чіткого розуміння, в якій, саме, сфері вони працюватимуть, де найкраще зможуть самореалізуватися, йдуть на роботу за принципом «куди візьмуть». Зрозуміло, що ця проблема висвітлює питання професійного самовизначення, що повинно бути окремою темою для обговорення. Однак зазначимо, одним з найсуттєвіших недоліків професійної підготовки психологів під час навчання у виші є те, що вона існує переважно у вигляді стихійного процесу, що автоматично призводить до стихійного працевлаштування. В результаті молодий спеціаліст опиняється «випадковим гостем» на повному робочому місці і через деякий час йде з роботи з відчуттям розчарування собою, роботою і розпочинає пошук нового робочого місця, додаткових курсів навчання. Ця проблема також тісно пов'язана з індивідуалізацією професійної підготовки, з особистісним розвитком самого студента [14, 45], з «перспективою широкого впровадження дистанційного навчання та переходу на тестову систему контролю знань» (В. А. Семиченко), що також суттєво знижує якість професійної підготовки психологів-практиків, які працюватимуть в діаді «людина-людина».

Отже, з вищезазначеного випливає, що на факультети психології, які є структурними підрозділами вишу, головною «кузнею», центром цільової підготовки психологів-практиків для соціальних практик, покладена відповідальна місія за підвищення якості цієї підготовки. Сучасні вимоги соціальних практик (роботодавців) до випускників факультетів психології,

вимагають відповідальних змін у системі їхнього навчання, у модернізації структури, змісту та навчально-методичного забезпечення.

Як бачимо, динамізм соціально-економічних перетворень, які відбуваються нині в країні, обумовили якісні зміни в системі «людина-суспільство-професія». В цьому ланцюжку перше місце належить особистості. Саме тому є необхідність спеціальної психологічної підготовки практикуючих психологів, де органічно поєднуються (в рівних долях) теоретична та практична підготовка, навчальний та позанавчальний час, де кожний студент виступає в ролі суб'єкта у вибудові свого конструктивного шляху в професії. Працюючи зі студентами-психологами МНУ імені В. О. Сухомлинського ми спланували, організували та провели низку заходів спрямовану на усвідомлення кожним студентом значущості обраного професійного шляху та перспектив власної самореалізації в конкретній соціальній практиці. Лейтмотивом нашої роботи стали слова І. Д. Беха: «Оскільки прагнення людини втілити себе через свою професійну діяльність є однією з основних культурних цінностей, зміцнення і підтримка цього прагнення має бути основним завданням професійної освіти. Залучення студентів до проектування своєї освіти зміцнюватиме професійну налаштованість людини і слугуватиме зразком для побудови життєвої і професійної стратегії» [3, 415]. Свою роботу ми розпочали із студентами-психологами вже з першого курсу, щодо «занурення» в професію, оскільки вважаємо, що професійний розвиток майбутнього професіонала – тривала, складна, кропітка, індивідуально спрямована робота, і надважлива частина розвитку особистості впродовж усього життя.

Одними з головних наших завдань були:

- створення психологічно комфортних умов, використовуючи індивідуальний підхід, за яких, кожний першокурсник, мав би можливість з'ясувати відповідність своєї індивідуальності обраному шляху та свідомо, виважено, згодом, якісно самовизначитися з майбутнім місцем роботи, прогнозувати своє професійне майбутнє, розвиток власної індивідуальності в професії, розуміти її можливості щодо самопрезентації, створенні іміджу успішної, щасливої особистості;

- спланувати та провести низку заходів, які б допомогли студентам, які вступили на спеціальність з невисоким рівнем загальної середньої освіти, розширити свій світогляд, поглибити знання.

Для цього ми використовували позанавчальний час, який був логічним продовженням навчального процесу та додатковим ресурсом у поглибленні, закріпленні теоретичного матеріалу в цікавій практичній діяльності.

Представимо деякі практичні кроки, які були нами проведені з першокурсниками:

- екскурсії на робочі місця, де можуть працювати студенти після закінчення вишу;
- спільно з викладачами, студенти проводили моніторинг, в яких саме сферах суспільного життя Миколаївщини (регіональні потреби), найбільш затребувані практикуючі психологи;
- зустрічі з роботодавцями (випускниками факультету психології), які зробили кар'єру в професії, є успішними особистостями;
- в рамках роботи психологічного гуртка «Психея», студії дебатів «На перехресті думок» (організатор і керівник І. С. Литвиненко), вивчався, обговорювався досвід навчання, працевлаштування практикуючих психологів ближнього та дальнього зарубіжжя;
- перегляд кінофільмів з подальшим психологічним аналізом головних героїв (когнітивна, емоційна сфери, поведінкові маркери тощо) та на його основі складання психологічних портретів, аналізом життєвих ситуацій, в яких опинилися діючі особи фільму;
- бесіда на тему: «Як психологічні знання розширили мій життєвий досвід»;
- в рамках роботи волонтерського центру «Тепло поколінь» (організатор, керівник І. С. Литвиненко), студенти спільно з викладачами відвідували Будинок людей похилого віку, Дім малютки, школи-інтернати для дітей з особливими потребами, дошкільні, загальноосвітні заклади, військові частини тощо, щоб познайомилися віч-на-віч з «живими» об'єктами своєї майбутньої роботи;
- проекти-презентації «Я і моє професійне майбутнє» (Кожний студент виступав автором свого проекту). Використовувалися методи активної уяви, оскільки створений яскравий образ бажаного власного «Я» в професії (конкретній

соціальній практиці), починає визначати прагнення, вчинки, регулювати поведінку;

- розробка цікавих тематичних кросвордів (мислення, пам'ять, уява, темперамент та ін.). Ця робота виконувалася маленькими підгрупами, в які входили студенти як з невисоким рівнем середньої загальної освіти так і з високим;
- брейн-ринг «Цікава психологія» (за книгою Н. Л. Коломінського), психологічні ігри та ін.

В результаті такої кропіткої роботи студенти-психологи стали більш згуртованими навколо навчального процесу, виявляли взаємодопомогу у вивченні теоретичного матеріалу, пізнавальний інтерес до конкретних практичних кроків, щодо вибудови свого професійного, кар'єрного росту, свідомо, вдумливо ставилися до професійного самовизначення, розуміючи, що це одна з найважливіших можливостей розкрити свою індивідуальність.

Перспектива подальшого дослідження: підготовка практикуючих психологів на основі глибинного вивчення характеристик їхнього особистісно-професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Г. Практическая психология и проектирование вариативного образования в России: от парадигмы конфликта — к парадигме толерантности / А. Г. Асмолов // Вопросы психологии. — 2003. — № 4. — С. 3—13.
2. Асмолов А. Г. Психология XXI века: пророчества и прогнозы / А. Г. Асмолов // Вопросы психологии. — 2000. — № 1. — С. 9—11.
3. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / І. Д. Бех // Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. — Чернівці: Букрек, 2015. — 840 с.
4. Виготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. / под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. — М.: Педагогика, 1982. — Т. I. Вопросы теории и истории психологии. — 488 с.
5. Красновський В. Н. Психологическое образование: требование времени и пути освоения / В. Н. Красновский // Практична психологія та соціальна робота. — 2011. — № 12. — С. 18—22.
6. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : моногр. / С. Д. Максименко. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 592 с.
7. Наролина В. И. Компетентностный подход к современному профессиональному образованию и межкультурная коммуникативная компетентность специалиста / В. И. Наролина // Мир образования — образование в мире. — 2008. — № 4 (32). — С. 3—13.
8. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку : моногр. /

- В. Г. Панок. — Чернівці : Технодрук, 2010. — 486 с.
9. Поспелов А. С. Оценка качества вузовской подготовки специалистов в области информационных технологий на основе компетентного подхода / А. С. Поспелов, Л. Г. Гагарина, С. П. Кальней // Мир образования — образование в мире. — 2008. — № 4 (32). — С. 191—208.
 10. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — М. : Педагогика, 1973. — 424 с.
 11. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии. Избранные философско-психологические труды: Основы психологии, логики и воспитания / С. Л. Рубинштейн. — М. : Наука, 1997. — С. 432.
 12. Рубцов В. В. Психология XXI века: пророчества и прогнозы / В. В. Рубцов // Вопросы психологии. — 2000. — № 1. — С. 19—21.
 13. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе её профессионализации / А. Р. Фонарев // Вопросы психологии. — 1997. — № 2. — С. 88—93.
 14. Чиркова Т. И. О профессиональном осмыслении психологами своих позиций по отношению к педагогической практике / Т. И. Чиркова // Психологическая наука и образование. — 2003. — № 2. — С. 44—51.

IRYNA LITVINENKO

Mykolaiv

THE PROBLEM OF TRAINING OF PRACTICING PSYCHOLOGISTS IN MODERN SOCIAL CONDITIONS

The article deals with issues related to professional training of practicing psychologists for social practices. It reflects the views of leading researchers of the past and the modernity on the formation and social value of practice-oriented basics of the psychological science for public life. It is also emphasized the close connection within the practical psychology and different social practices, the active participation of practicing psychologists in converting (process) works which take place in society. It is stressed the responsible mission of psychology departments in the sphere of quality training, it is analyzed in details the disadvantages of their work which associated with bias towards commercialization, violation of a reasonable balance between theoretical and practical training, uncertainty of future employment for graduated psychologists. In the article there are proposed the fragments of the work with first-year students in which there are used outside- school hours as an additional resource, and this resource is aimed on the realization of the image of «I» in the profession and professional perspective.

Key words: professional training, practicing psychologists, social practices, social conditions, quality of education, professional perspective, employment.

ИРИНА ЛИТВИНЕНКО

г. Николаев

ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПРАКТИКУЮЩИХ ПСИХОЛОГОВ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассматривается проблематика, связанная с профессиональной подготовкой практикующих психологов для социальных практик. Освещаются взгляды ведущих ученых, как прошлого так и настоящего на становление и значение практико-ориентированных основ психологической науки для общественной жизни. Подчеркивается тесная связь практической психологии с разноплановыми социальными практиками, активное участие практикующих психологов в преобразовательных процессах, которые происходят в обществе. Сделано ударение на ответственной миссии факультетов психологии за качество профессиональной подготовки. Детально анализируются её недостатки, связанные с креном в сторону коммерциализации, нарушением разумного баланса теоретической и практической подготовки, неопределенностью с будущим местом работы.

Предлагаются фрагменты работы со студентами первого курса, используя внеучебное время как дополнительный ресурс, который направлен на осознание своего образа «Я» в профессии, перспективы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, практикующие психологи, социальные практики, социальные условия, качество образования, профессионал, профессия, профессиональная перспектива, будущее, трудоустройство.

Стаття надійшла до редколегії 04.05.2016